

Sualtı arkeolojisinin sözlü tarihini yazdı

MEHMET BEZDAN

Denizcilik arkeolojisinin önemli 20 ismini bir araya getiren "Derinlerdeki Portreler", hem Türkiye'nin karasularındaki arkeolojik ve kültürel zenginliği ortaya koyuyor hem de bu alana emek vermiş bilim insanlarının çalışmalarını gözler önüne seriyor. Ayrıca Harvard'dan Sorbonne Üniversitesi'ne, ABD Kongre Kütüphanesi'nden Louvre Müzesi Kütüphanesi'ne kadar birçok prestijli kütüphaneye giren çok önemli bir kaynak kitabı. Kitabı ve sualtı arkeolojisini kitabın yazarı Mehmet Bezdan'dan dinledik.

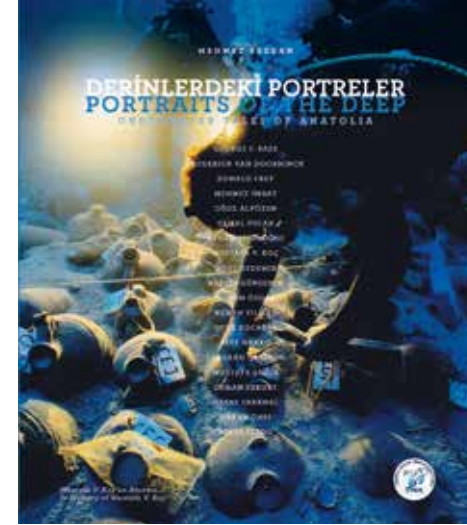
Röportaj EYÜP ÖZEL
Fotografılar DERİNDEKİ PORTRERLER KİTABI, MEHMET BEZDAN ARŞİVİ

MEHMET BEZDAN

Adnan Menderes Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nde lisans; Türkiye'nin ilk sualtı arkeolojisi bölümüne sahip Konya Selçuk Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. Lisans tezi "Batı ve Güney Anadolu Kıyılarındaki Batıklar Işığında MÖ II. Bindeki Deniz Ticareti" (2004); yüksek lisans teziyse "Geometrik Çağ Gemilerinin Tipolojisi" (2007). Aktüel Arkeoloji dergisinin kurucuları arasında yer aldı. Sekiz yıl boyunca editörlüğünü üstlendiği yayında, Türkiye'de ilk kez tüm içeriğin sualtı arkeolojisine ayrıldığı özel sayılar hazırladı. Aynı zamanda Actual Archaeology Magazine'in editörlüğünü de üstlendi. TRT Radyo 1 ve TRT Kent Radyo'da arkeoloji, kültürel miras ve kültür sanat alanında çeşitli yapımlarda danışman ve daimi konuk olarak görev aldı. İ-Dergi Sanat'ta yazıları yayımlandı. 2014'te TINA Vakfı'nın süreli yayını olan TINA Denizcilik Arkeoloji Dergisi'nin editörlüğünü ve genel yayın yönetmenliğini üstlendi. Ege Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nde "Suriye-Fenike Tipi Amphoralar Işığında Anadolu-Levant Bölgesi Ticari İlişkileri" doktora tezi çalışmalarını sürdürüyor. Üniversitelerde, müzelerde ve eğitim kurumlarında denizcilik arkeolojisi ve kültürel miras alanında eğitimler ve konferanslar vermeye, sergi kütürlüğü, belgesel yapımılığı ve metin yazarlığı yapmaya devam ediyor. www.derinlerdekiportreler.com

Ülkemiz kıyılarında 1960'ta doğan bir disiplin sualtı arkeolojisi... O tarihten günümüze neler yaşandığını ise tek bir kitapta önümüze koyuyor Mehmet Bezdan. George F. Bass'tan Cemal Pulak'a, Donald Frey'den Mustafa V. Koç'a kadar bu alana katkı sunan 20 sualtı insanıyla yapılan yüz yüze söyleşilerle üç yıl süren kapsamlı bir çalışmanın ürünü Derinlerdeki Portreler... TINA, Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı'nın Mehmet Bezdan tarafından kaleme alınan en önemli yayımlarından birisi... 2017 yılının ilk aylarında bilim dünyasına sunuldu. Türkçe ve İngilizce olarak basıldı ve ABD Kongre Kütüphanesi, Smithsonian Institution Libraries, Princeton, Harvard, Stanford, Columbia, Cornell, Michigan, California Chicago, Sorbonne üniversiteleri, Boston Public ve Louvre Müzesi kütüphanesine kabul edildi. "Elinizdeki kitap, denizcilik

arkeolojisinin tarihini yazan, imza atan ya da tanıklık etmiş kişilere dokunmayı; emek veren kişileri bir arada sunmayı amaçlıyor. Denizcilik arkeolojisini destekleyen, doğru bilgiye ulaşan, görüntüleyen, sergileyen, dünyaya anlatan insanların hikayesi bir bakıma... Sayfalar arasında seslerini duyup yüzlerini göreceğiniz kişilerin anılarını en saf haliyle sizlere aktarmayı amaçlıyor. 1960 yılında Anadolu kıyılarında başlayan

hikâyenin kahramanlarının ardından yine bu alana uzaktan veya yakından emek vermiş kişilerin arkeolojiye bakış açılarını, gelişen ve değişen şartları göstermeyi denedik. Tarihi, yazılı belgeler ve objelerle aydınlatılan bir bilim dalının sözlü tarihi" diyen kitabın yazarı Mehmet Bezdan ile bir araya geldik.

Kitabın fikri nasıl ortaya çıktı?

Sualtı arkeolojisi Türkiye kıyılarında doğmuş bir disiplin. 1960 yılından söz ediyoruz. O yıllarda sualtı dünyası açısından henüz birçok şey emekleme aşamasındaydı. İşte bu süreçte bir grup genç ve heyecanlı bilim insanı ülkemize gelerek arkeoloji biliminin dünyada ilk kez suyun altına inmesine öncülük ettiler. Böylece bilimsel olarak antik bir batık üzerindeki ilk çalışma ülkemizde başladı. Ardından sayısız batık ve liman kazısı yine sularımızda devam etti. Arkeoloji eğitimi almaya başlamamla birlikte ise bu alanda çalışan insanların

Cemal Pulak

Donald Frey

Frederick Van Doornick

Mustafa V. Koç Ayhan Sicimoğlu ile

emeklerine daha yakından şahit oldum. Okudukça, daha fazla araştırma yaptıkça büyük bir özveri ve emekle karşılaştım. İsteğim yarım asırdan fazla bir zaman dilimi içinde kıyılarımızdaki tarihi aydınlatan ve onlara destek veren kişilerle yüz yüze görüşerek sualtı arkeolojisinin Anadolu kıyılarındaki sözlü tarihini yazmaktı. “Derinlerdeki Portreler” fikri bu heyecan ile arkeoloji eğitimi aldığım ilk yıllarda temelleri atılmış bir hayaldi. Arkeolojiyle birlikte eş zamanlı devam ettiğim yayıncılık hayatım içinde yavaş yavaş olgunlaştı. Yıllar içinde topladığım arkeolojik ve yazımsal birikim 2013’te TINA Vakfı’nın desteğiyle bir proje olarak hayata geçti. Ardından üç yıl süren kapsamlı bir çalışma sonunda sizlere ulaştı.

Bu alanda çalışan 20 isim seçmişsiniz. Neden bu isimler?

Sebebi her bir ismin bu alana yaptığı katkıdır. 1960’ta ilk bilimsel sualtı kazısına katılan isimlerin her birine ulaşma şansım oldu. Örneğin, George Bass. Kendisi suyun altında ilk bilimsel batık kazısını 1960’ta ABD’den gelecek Türkiye’de başlatan kişi. Bu nedenle tüm dünyada sualtı arkeolojisinin babası olarak bilinir. ABD’ye giderek günlerce söyleşi gerçekleştirdik. Bu proje içinde çok önemli arkeologlara yer verdik, Cemal Pulak gibi. Kendisi dünyanın en eski batığını 11 yıl boyunca kazan dünyaca tanınan bilim insanımız. Nergis Günsenin Türkiye’de batık kazısı yapan ilk Türk bilim insanı. Harun Özdaş Türkiye Batık Envanteri Projesi’yle kıyılarımızda nelere sahip olduğumuzu gösterdi. Ufuk Kocabaş Yenikapı batıklarıyla dünyanın en önemli denizcilik arkeolojisi projelerinden birine imza attı. Tabii sadece bilim insanları yoktu. Mesela, Bodrum’un en yaşlı süngercisi Mehmet İmbat ile de konuştuk. Süngerciliği, eski Bodrum’u ve arkeolojinin suyun altına inmesini sağlayan süngercilik mesleğini en yaşlı süngerciyile

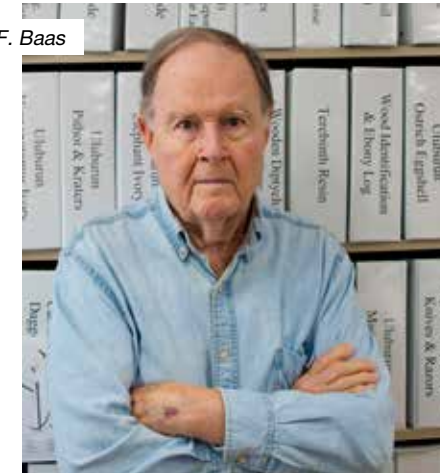
George F. Baas

birlikte okurlara aktardık. Dünyanın en önemli sualtı fotoğrafçılarından biri olan Donald Frey ile çektiği eşsiz fotoğrafları ve o yıllardaki ekipmanları konuştuk. Bodrum Müzesi’ni dünyanın sayılı müzelerinden biri yapan Oğuz Alpözen ile yarım asırlık birikimin nasıl farklı şekillerde sergilendiğini, halk ile nasıl bir araya getirildiğini konuştuk. Bu alana şüpheşiz en büyük hizmeti yapmış ve destek vermiş rahmetli Mustafa V. Koç. Sanıyorum kendisinin son söyleşisi bu kitapta yer alıyor. Denizcilik arkeolojisine verdiği destek hep saygıyla anılacak. Ve TINA Vakfı Başkanı Oğuz Aydemir. Karşılık beklemeden tüm zamanını bu alana bağışlayan bir isim. Seçtiğimiz 20 isimle Türkiye kıyılarında 1960 yılında başlayan hikâyenin tüm yönlerini anlattığımızı düşünüyorum.

MUSTAFA V. KOÇ’UN SON SÖYLEŞİSİ

Bu isimlere nasıl ulaştınız? Bu süreçte neler yaşadınız?

Bu hem çok keyifli hem de meşakkatli bir süreçti. Üç yıl süresince bu proje için binlerce km yol gittik. Bodrum’dan Antalya’ya, İzmir’den İstanbul’a, oradan

ABD’ye uzanan bir süreç. Kitaptaki söyleşiler yüz yüze gerçekleşti. Çünkü bu proje sadece bir kitap değil, aynı zamanda belgesel içeriyor. Kitabın en arkasında yaklaşık yarım saatlik bir belgesel barındıran DVD yer alıyor. Ayrıca kitabın isminden de anlaşılacağı üzere kitaptaki herkesin portre fotoğraflarını çekmek ve arşiv fotoğraflarına da ulaşmak durumundaydık. Bu nedenle her bir söyleşiyi yüz yüze gerçekleştirmek istedim. Tabii bu süreçte komik, duygusal ve heyecanlı anlar yaşadık. Örneğin rahmetli Mustafa V. Koç’un “Dünyanın en eski batığına daldım ve orada dünyanın en eski ahşaplarını gördüm biliyor musun?” derken gözlerinde o heyecanı görmek çok etkileyiciydi. Bahsettiği gemiye ait kaplama tahtalardı. Ama tarih ve arkeoloji bilinci üst düzeyde olduğu için bu ahşapların bilimsel değerinin farkındaydı. Prof. Dr. George Bass gibi dünyanın saygı duyduğu bir isimden suyun altındaki heyecanımı, projeleri için finansman bulma çabalarını,

“Mustafa V. Koç’un ‘dünyanın en eski batığına daldım ve orada dünyanın en eski ahşaplarını gördüm biliyor musun?’ derken gözlerindeki o heyecanı görmek çok etkileyiciydi.”

Bodrum’un henüz bir kasaba olduğu dönemdeki halini dinledik. **Yayımlanınca sonra nasıl tepkiler aldı?** Bu kitap sadece Türkiye kıyılarında başlayan bir disiplinin yani sualtı arkeolojisinin sözlü tarihi değil, aynı zamanda ortak mirasımız olan arkeolojik değerlerin sonuçlarını da içeriyor. Bu nedenle ilk günden itibaren yurtdışını da düşünerek hazırladığımız uluslararası bir projeydi. Kitap basıldıktan ve belgesel bittikten sonra dünyanın en önemli üniversiteleri, enstitüleri ve kütüphaneleriyle iletişime geçtik. İstedik ki onların çok geniş etkileşim alanları içinde de Türkiye’den bir yayın olsun. Gururla söylemek isterim ki; Library of Congress (ABD Kongre Kütüphanesi), Smithsonian Institution Libraries, Princeton, Harvard, Stanford, Columbia, Cornell, Michigan, California Chicago, Sorbonne üniversiteleri, Boston Public ve Louvre Müzesi kütüphanesine kabul edildi. Tabii bu süreç devam ediyor. İlerleyen dönemde bu önemli kurumların sayısı daha da artacak.

Kitabı Mustafa V. Koç’a ithaf etmişsiniz...

Evet. Mustafa V. Koç TINA Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı’nın kurucuları arasındaydı ve şüpheşiz Türkiye’deki denizcilik arkeolojisi çalışmalarını en çok destekleyen kişidir. Bu alanda çalışan bir arkeolog olarak yapmış olduğu katkılar için kendisine şükranlarımı sunuyorum. Derinlerdeki Portreler kitabı için kendisiyle bir söyleşi gerçekleştirmiştim. O söyleşideki ilgisi, heyecanı beni

Mehmet İmbat

çok etkilemişti. Bir an olsun düşünün ülkenin en önemli iş adamı arkeolojiye dair bir kitap için iş gününde saatlerini ayırıyor. Bildiğiniz gibi kendisini 2016 yılında kaybettik. Ardından denizcilik arkeolojisine herkesten çok destek veren Sayın Koç’u unutamazdık. Bu nedenle kitap Mustafa V. Koç’un anısına çıktı.

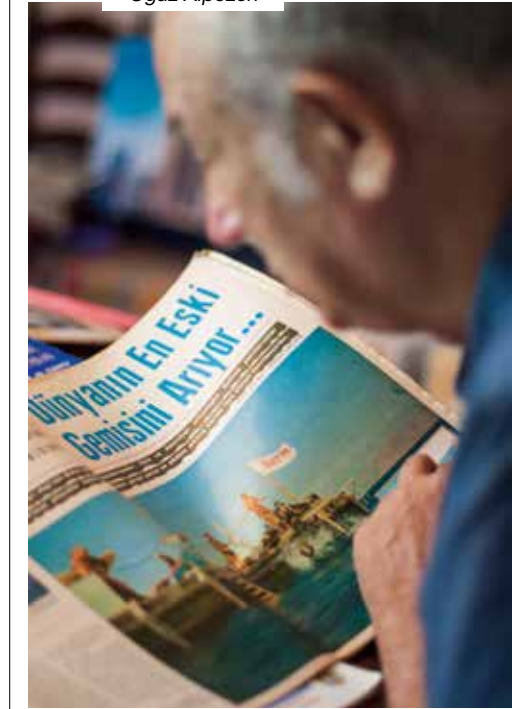
HER ŞEY BİR FOTOĞRAFLA BAŞLADI

Sizi bu alana sürükleyen ne oldu?

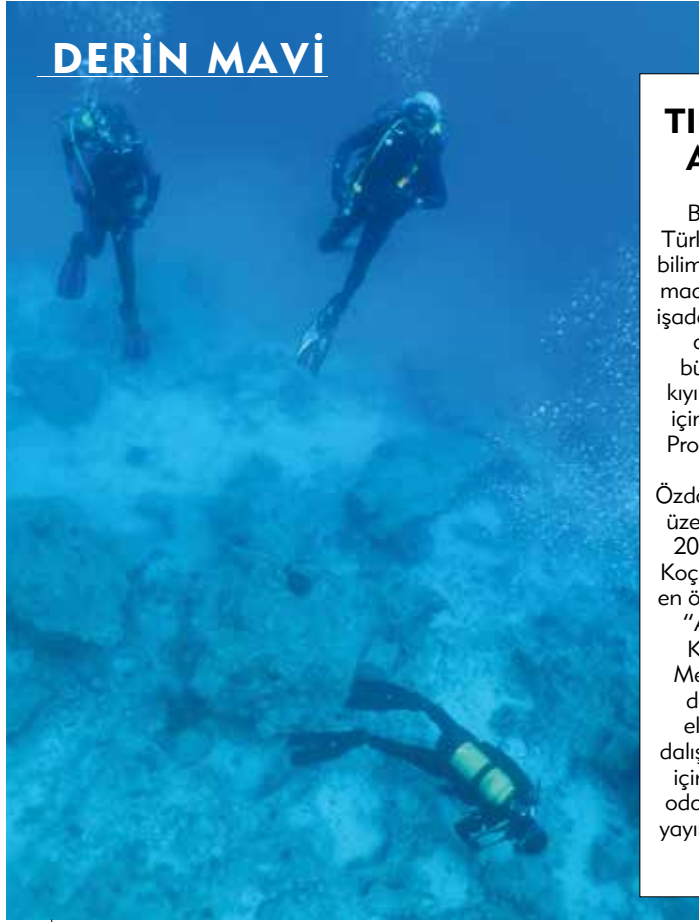
1987 yazında yani henüz ben bir çocukken Türkiye’nin güney kıyılarında, denizin 45 ila 62 metre altındaki batıkta kazı heyeti, dünyanın o ana kadar bilinen en eski gemi enkazı; 3300 yıl öncesine tarihlenen batıkta çalışıyor. National Geographic ekibi de bu batığı dünyaya tanıtmak için suyun yaklaşık 55 metre altında, arkeologlarla birlikeler. Çalışmalar sırasında geminin kargosunda 3300 yıldır dokunulmamış bakır külçelerden birinin ölçümleri ve belgeleme çalışmaları bitiyor ve sualtındaki arkeolog tarafından yerinden kaldırılıyor. İşte tam o anda National Geographic fotoğrafçılarından Bill Curtsinger, deklanşöre basarak

Oğuz Alpözen

zamanı fotoğraf makinesindeki negatife hapsediyor. Suyun metrelerce altında, dünyanın bilinen en eski batığının içinde çekilen o fotoğraf, derginin o sayısının kapak fotoğrafı oluyor. Yaklaşık on yıl sonra, kapağında o fotoğrafı barındıran, Aralık 1987 tarihli dergiyi İzmir’deki bir sahafta gördüm. O ana dek gördüğüm en etkileyici dergi kapaklarından biriydi; bugün hâlâ aynı fikirdeyim. Denizcilik arkeolojisine olan ilginin işte bu fotoğrafla başladı. Yıllar sonra editörlüğünü üstlendiğim arkeoloji dergilerinin ilk

TINA TÜRKİYE SUALTI ARKEOLOJİSİ VAKFI

Bu yıl 20. yılını kutlayacak vakıf, Türkiye karasularında gerçekleştirilen bilimsel sualtı arkeolojisi çalışmalarına maddi olarak destek veriyor. Merhum işadamı Mustafa V. Koç'un kurucuları arasında yer aldığı Vakıf, onun büyük destekleriyle başta Türkiye kıyılarındaki batıkların aydınlatılması için yapılan Türkiye Batık Envanteri Projesine büyük destek verdi. Dokuz Eylül Üniversitesi'nden Harun Özdaş'ın yürüttüğü bu projede 100'ün üzerinde batık envantere kaydedildi. 2015'te maddi yatırımı Mustafa V. Koç tarafından sağlanan bu alandaki en önemli merkez olan İzmir Urla'daki "Ankara Üniversitesi Mustafa V. Koç Deniz Arkeolojisi Araştırma Merkezi"ni kurdu. Saroz'daki tüplü dalış yapanlar için çok büyük bir eksiği de tamamlayarak bölgede dalış yapan dalgıçların ilk müdahalesi için 18 Mart Üniversitesi'ne basınç odası bağışladı. Vakıf birçok bilimsel yayın çalışmasının yanında sergiler ve konferanslar da düzenliyor.

www.tinaturk.org

Oğuz Aydemir, Jeff Hakko

görsel temelleri de o sayıyla atıldı.

Bugüne kadar hangi çalışmaların içinde yer aldınız?

Birçok batık, antik liman ve yüzey çalışması adını verdiğimiz suyun altında yer alan arkeolojik alanların bulunmasına yönelik projelerde çalışma şansım oldu. Antik gemiler üzerinde çalışırken, bu gemilerin ağırlıkla taşıdığı kargoları da inceledim. Zira bu kargolar çoğunlukla antik gemilerde elimizde kalan tek şey. Tüplü dalış yapanlar deniz zemininde birçok amphora görürler. Bu amphoralar antik gemilerin kargolarını işaret ederler. Batmış bir antik gemiden çoğu zaman geriye sadece kargosu kalır. Çünkü antik gemilere ait ahşaplar zaman içinde suyun içinde yok olur. Tabii ülkemizin eşsiz bir kıyı şeridi var. Ben de şanslı bir arkeolog olarak bu kıyı şeridinin büyük bir kısmında bilimsel dalışlar yapma şansına eriştim.

Bir batığa dalmak sizin için ne ifade ediyor?

Suyun 45 metre altında günümüzden 2800 yıl önce batmış bir batığa dalış yapıyorsunuz. Yaklaşık iki dakika sonra bir ipi izleyerek hızlı şekilde o batığın kargosunda yani kalbinde çalışmaya başlayacaksınız. Ve sadece 20 dakika çalışmak için yaklaşık olarak suyun altında bir saat geçireceksiniz. Dalış güvenliği, dalış yapan kişilerin sağlığı için bu çok hassas bir durum. İşte o an antik batığın kalbine inerken aslında geçmişe yolculuk yapıyorsunuz. 2800 yıl öncesine ulaşmak

için 45 metrelik bir yolculuk. Bir başka deyişle her bir metrede 60 yıldan fazla bir zamanı aşılıyorsunuz. Ve 45 metreye geldiğinizde artık sadece siz ve 2800 yıl önceki denizcilerin yürüdüğü o gemiye ulaşarak zamanda yolculuğunuzu tamamlıyorsunuz. Artık geçmiştesiniz. İşte bu inanılmaz bir his. Bir de bu emeğin karşılığında ürettiğiniz bilginin yolundan giderek geçmişin aydınlatılması eşsiz bir duygu. Bir arkeolog için daha değerli bir amaç olamaz.

Sualtında unutmadığımız bir deneyiminiz oldu mu?

Bir arkeolog olarak en değerli deneyimlerimiz bilgiye ulaştıklarımız. Bunlar içinde Marmaris açıklarında 2700 yıl önce battığını düşündüğümüz bir batığın dalışları sırasında suyun 45 metre altında geminin ahşaplarını bulduk. Bu arkeolojik açıdan eşsiz bir anı. Zira 3300 yıl önce batan Uluburun'da bulunabilen ahşap sadece yüzde 3'tü. Bu buluntu uzun ve detaylı araştırmaların sonucunda geminin formunu ve yapım tekniğini öğrenmemize imkân vereceği için çok değerliydi.

BİZİM KADAR ÖZEL BİR ÜLKE YOK!

Türkiye koşullarında bu alanda çalışmak nasıl?

Akdeniz ülkelerinin birçoğunda ayrıca

İsveç, Norveç, Danimarka gibi kuzey ülkelerinde çok önemli denizcilik tarihi ve bu tarihi araştıran çok özel projeler var. Fakat ülkemiz öyle muazzam bir coğrafya ve bu coğrafyanın getirdiği tarihi tabloya sahip ki, tek kelimeyle eşsiz. Dünyanın en eski batığı Uluburun'un kazısı ülkemizde gerçekleşti.

Günümüzden tam 3300 yıl öncesine tarihleniyor. Dünyanın en inanılmaz arkeolojik gemi buluntu grubu bildiğiniz üzere İstanbul'un ortasında Yenikapı'da gün yüzüne çıktı. Tam 37 inanılmaz batık ve Bizans Dönemi denizciliğinin kalbine bir yolculuk. Beşiktaş'taki Deniz Müzesi'ndeki tarihi kadırga, orijinal haliyle korunmuş dünyanın en eski gemisidir. Gemi çoğunlukla Sultan IV. Mehmet'e (1648-1687) atfediliyor. Hocamız Cemal Pulak tarihinin daha eski olduğunu düşünüyor. Bu konudaki çalışmaları da devam ediyor. Diğer taraftan Çanakkale Savaşı batıkları. Bu örnekleri daha da artırmak mümkün. **Vakfın yayınladığı derginin de yayın yönetmenisiniz. Bu yayından biraz bahsedebilir misiniz?**

TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi, TINA Türkiye Sualtı Arkeolojisi Vakfı'nın süreli yayını olarak 2014'te yayın hayatına başladı. Türkçe ve İngilizce olarak iki dilde yayınlıyoruz. Buradaki en önemli nokta ülkemizde yapılan denizcilik arkeolojisi çalışmalarını evrensel bir dille tüm dünyaya anlatmak. Dergi hem dijital olarak hem de basılı olarak ülkemizdeki ve dünyadaki önemli noktalara ulaştırılıyor. Üniversiteler, araştırma enstitüleri, müzeler ve önemli kütüphaneler bunların başında geliyor. Dergi, UNESCO'nun Paris'teki toplantılarında tüm dünyadan gelen araştırmacılara ulaşan ülkemizden tek yayın oldu. 2018'de ise bir adım daha atarak dergimizi hakemli bir yayın olarak yayınladık. ❁